

Оксана КІКІНЕЖДІ

*Доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
okiki77777@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ЕГАЛІТАРНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗВО: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Розвиток громадянського суспільства в Україні на принципах демократизму, рівноцінності та паритетності статей як релевантних політиці гендерного мейнстрімінгу держав ЄС постає однією із пріоритетних цілей державної соціально-гуманітарної політики. Впровадження міжнародних і європейських стандартів рівності прав та можливостей жінок і чоловіків як невід'ємної умови дотримання прав і свобод людини дозволить зменшити нерівність двох великих соціодемографічних груп – жінок і чоловіків у різних сферах життєдіяльності суспільства, врахувати їх потреби та інтереси у відновленні та повоєнному розвитку нашої держави [4]. Як зауважує видатний український філософ М. Попович, «в перекладі на мову політики гасло свободи, справедливості і солідарності являє собою вираз основних характеристик сучасного західного суспільства: політична (парламентська) демократія, ринкова економіка і національна державність». Учений наголошує, що «ідеї свободи, справедливості, солідарності спрямовані вперед, у майбутнє, вони привабливіші як соціальні цінності.

Гуманістичні цінності – це виміри чи параметри, яким суспільство *повинне* задовольняти. Вони радше формулюють цілі, до яких суспільство прагне, або норми, яких люди мають дотримуватись. Порядок є засіб, а свобода є мета. Через норми і цінності в житті присутнє майбутнє, через історію – минуле» [8, с. 312-314].

У Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року вказується на взаємопов'язаність змістових, функціональних та організаційних принципів, що передбачають дотримання демократичних цінностей і свобод, рівності, справедливості, верховенства права, егалітарності (рівності прав і можливостей), поваги до людської гідності, доступності, недискримінації тощо [4].

У цивілізаційному та людиноцентристському вимірі актуалізується проблема формування егалітарно-освітнього середовища у ЗВО, оскільки стосується гендерної соціалізації студентської молоді, становлення її національної, професійної, громадянської ідентичності у сьогоденному

та майбутньому життєздійсненні. Філософське вивчення феномену ідентичності «із-середини» нашого часу як сутнісної та чинної ознаки людського буття здійснили Є.Бистрицький, С.Пролеєв, О.Білий, С.Лозниця, р. Зимовець, р.Кобець. З позиції онтологічного підходу учені подають власне осмислення поняття ідентичності у взаємозв'язку зі громадянським суспільством, із максимальним врахуванням особливостей становлення національно-культурної, української ідентичності й сучасного державотворення [1].

У психологічній науці найвиразніше проблема ідентичності, суб'єктності вибору, набуття „сутнісного Я” у суперечностях життя, самовираження людини як суб'єкта історіокультури, суб'єкта свободотворчості репрезентується в межах гуманістично-екзистенційного, феноменологічного та суб'єктно-вчинкового підходів (Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, В. Васютинський, Т. Говорун, Г.Костюк, В. Кремень, В. Кравець, С.Максименко, В. Москаленко, В.Роменець, М.Слюсаревський, О. Сухомлинська, О. Савченко, В. Татенко, Т. Титаренко та ін. учені).

У ракурсі нашого дослідження особливий інтерес представляє обґрунтування В.Татенком теоретико-методологічних засад соціально-психологічного дослідження націєтворчого процесу з позицій суб'єктно-вчинкового підходу. Учений наголошує на свідомому, цілеспрямованому, креативному, відповідальному і вчинковому характері діяльності народу як колективного суб'єкта, що здійснює творення нації: «...залежно від культурно-історичних умов, соціальних обставин у спільноті, включаючи інститут науки, актуалізується уявлення про вищу значущість надіндивідуальних форм суб'єктно-вчинкової активності (добровольчий, волонтерський рух під час війни, готовність до самопожертви заради торжества суспільних ідеалів тощо). ... «Інстанція «Ми», представлена в просторі психіки кожного члена соціального угруповання, постає реальним соціопсихічним носієм групової, колективної, масової суб'єктності і вчинковості» [10, с.21-22] .

Як зауважує Т. Говорун, «згідно зі суб'єктно-вчинковим підходом, досягнення рівності статей в психологічному полі може бути особливо продуктивним перш за все завдяки виходу за межі стереотипізованих, усталених ролей, особистісному виклику нормативному тиску соціального середовища» [3, с. 93].

Сьогодні у складному та багатоаспектному освітньому гендерному вимірі особливого значення набуває зміст цінностей, орієнтація на егалітарний характер статевих ролей, що забезпечує їх універсалізацію та взаємозамінність. Згідно наукових досліджень (О. Бондарчук,

В. Васютинський, Т. Говорун, С. Вихор, В. Гайденко, Н. Гапон, Т. Голованова, П. Горностай, І. Грабовська, Т. Дороніна, К. Карпенко, О. Кізь, О. Кікінежді, В. Кравець, Т. Дрожжина, Т. Костюченко, О. Луценко, О. Масалітіна (О. Малахова), О. Марущенко, Т. Марценюк, В. Москаленко, С. Оксамитна, О. Петренко, О. Цокур, Л. Яценко та інші учені), поряд із поступом егалітарних поглядів досить поширеними у населення залишаються гендерні стереотипи, як уявлення про пріоритет народження дітей для жінки та її самореалізацію в сім'ї, тоді як для чоловіків – і надалі пріоритетним залишається кар'єра та повне забезпечення родини [2; 3; 5; 6; 9; 11]. Як зазначає Т. Костюченко, «подолання структурно зумовлених бар'єрів задля поширення егалітарних поглядів є важливим напрямком у формуванні нового соціально-економічного контексту, у якому егалітарні погляди та ідеї гендерної рівності не сприйматимуть як девіантну поведінку меншості або загрозу для сім'ї» [5, с. 117-128].

Артикуляція гендерної проблематики та введення її в український освітянський простір, на наш погляд, має розглядатися як особистісно-діяльнісне оволодіння майбутніми фахівцями соціономічних професій гуманістичною методологією творчого перетворення культуротворчої функції освіти. На думку Президента НАПН України В. Кременя, «на принципах інноваційності і дитиноцентризму має будуватися вся освітня діяльність, вся система відносин у суспільстві, ставлення дорослих до дітей» [7, с. 412-413].

Егалітарно-освітнє середовище як основа соціокультурного становлення особистості, творчого самоздійснення дівчат і юнаків як нової генерації української держави, розглядається нами як гендерно справедливе у триєдиній структурі (недискримінаційне, творчорозвивальне, здоров'язбережувальне), що ґрунтується на принципах соціальної справедливості, гендерної рівності, дитиноцентризму, егалітарності та паритетності статей [2; 3; 9; 11].

Серед напрямків роботи багаторічної діяльності спільного з НАПН України Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді ТНПУ у царині означеної проблеми слід відмітити: розробку гендерних стандартів освіти, проведення гендерної експертизи освітнього контенту, ЗМІ, гендерного мейнстрімінгу та гендерного аудиту; обґрунтування методологічних принципів особистісно-егалітарного підходу як різновиду особистісно-орієнтованого (І. Бех) та гендерного (В. Кравець) підходів; методологічного обґрунтування умов становлення егалітарної особистості майбутніх

педагогів, розроблення гендерних навчальних програм та створення онлайн курсів; впровадження гендерночутливих програм соціального партнерства; розроблення та апробацію гендерно-освітніх технологій соціально-психологічного супроводу егалітарної соціалізації студентської молоді, антибулінгових та антидискримінаційних практик, проведення щорічних акцій, інформдайджестів «16 днів проти насильства» [2; 6; 9; 11], конференцій, зокрема міжнародного семінару-вебінару «Формування егалітарно-освітнього середовища для дітей та молоді: досвід і перспективи». URL: http://tnpu.edu.ua/news/5964/?sphrase_id=38513

Прикладні аспекти гендерних досліджень як інноваційних технік та практик у сучасній суперечливій системі традиційних/патріархальних чи егалітарних/демократичних координат стосувались: роботи проблемних груп, написання та захисту магістерських робіт: «Гендерне виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки» (Г. Харук); «Психологічні особливості гендерних уявлень та поведінки дітей старшого дошкільного віку» (О.Шевченко); «Соціально-психологічні аспекти гендерно-вікової дискримінації в Україні» (Р.Кучма); «Психологічні особливості стратегій конфліктної взаємодії менеджерів в організаціях» (А.Савченко); представлення на Всеукраїнські конкурси студентських наукових робіт з напрямку «Гендерні дослідження» наукових розвідок здобувачів вищої освіти: «Гендерний мейнстрімінг як інструмент побудови недискримінаційного університетського середовища» (В.Рожанська), «Гендерні упередження і стереотипи вчителів як чинник дискримінації освітнього середовища» (О.Винярчук), «Жінка в українській політиці: шлях до лідерства» (Х.Вояк) тощо.

Удосконалення науково-методичного забезпечення супроводу майбутніх фахівців НУШ на засадах «педагогіки партнерства» та унікальної гуманістично зорієнтованої «гендерної матриці» української педагогічної спадщини (Г.Сковорода, Г. Ващенко, М. Драгоманов, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський) стало ідейним підґрунтям для сучасних стандартів рівноцінності статей в освітньому процесі [6;11],

У процесі діяльності нині діючого Центру гендерних досліджень та впровадження політики рівних прав і можливостей ТНПУ у соціальному партнерстві здійснено: модернізацію гендерно-освітніх технологій засобами ІКТ у заклади освіти різного рівня, що дозволило реалізувати систему психолого-педагогічного та соціально-реабілітаційного супроводу здобувачів освіти з ОПІ у ДПТНЗ «Тернопільське ВПУ сфери послуг та туризму» (2022); впровадити просвітницький курс «Відкриті освітні студії:

формування простору поваги прав людини в освітньому середовищі» для освітян (2021-2022); взяти участь у реалізації польсько-українського проекту для волонтерів – представників органів місцевого самоврядування, громадських організацій, різних установ і закладів Польщі та України «Зміцнення прихильності людей до волонтерства для біженців з України. Мотивація волонтерів та наміри волонтерства – роль психологічних та соціальних чинників» (керівники – професорки Агата Худзіцька-Чупала та Надія Гапон), що ініційовано та організовано за підтримки Фондації польської науки та в рамках програми «Для України» Інститутом психології Університету соціальних і гуманітарних наук (SWPS) та факультетом психології в м. Катовіце (Польща), Львівським національним університетом імені Івана Франка (Україна) (2023).

Серед перспективних напрямків роботи – вирішення прикладних завдань щодо забезпечення національного механізму досягнення гендерної рівності, формування егалітарного світогляду студентської молоді в контексті освітньо-професійної підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців та фахівчинь, їх активної громадянської позиції у відстоюванні української державності та розбудови суспільства паритетної демократії в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Є.Бистрицький, С.Пролеєв, О.Білий, С.Лозниця, р. Зимовець, р.Кобець. Національна ідентичність і громадянське суспільство. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2015. 452 с.
2. Гендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. та ін.; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.
3. Говорун Т. В. Гендерна психологія у суб'єктно-вчинковому вимірі. *Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії* / за заг. ред. В. О. Татенка. Київ: Либідь, 2006. С. 92–117.
4. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#n15>
5. Інша оптика: гендерні виклики сучасності: зб. наук. пр / упоряд. В.Агеєва, Т.Марценюк. Київ: Смолоскип, 2019. С.117-128
6. Кікінежді О. Егалітарність міжстатевих стосунків в українській етнокультурі: історичний ракурс. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 травня 2022 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка, Ред. кол.: Морська Н. Л., Литвин Л. М., Поперечна Г. А. Тернопіль: Вектор, 2022. С. 170–174 <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/25828>
7. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. К.: Педагогічна думка, 2009. 520 с.

8. Попович М. Бути людиною. Видання 3-є, перероблене. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 336 с.
9. Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 вересня 2020 р. / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 288 с. http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16221/1/Zbirnyk%20tez_Gender_2020
10. Татенко В. О. Соціальна психологія націєтворення: суб'єктно-вчинковий підхід : монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2-ге вид., переробл. і допов. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 142 с.
11. Kravets V., Kikinezhdі O., Zhyrskа H. Theory and Practice of Preparing a Future Teacher to the New Ukrainian School: a Gender Perspective. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School* : monograph ; edit by I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P. 21–35. DOI : <https://doi.org/10.46489/TAPOFТ>

Олеся СМОЛІНСЬКА

*Доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Львів, Україна
smolinska_o@lvvet.edu.ua*

ВИЩА ОСВІТА ЯК ЦІННІСТЬ

Українська вища освіта перебуває у стані тривалої кризи, що, від часу відновлення Україною незалежності, декілька разів змінювала свій зміст, однак, розпочавшись як ціннісна, і досі не змінила цього характеру. Своїм завданням, у рамках загальної тематики цієї конференційної тематики, вважаю проаналізувати власний погляд на аксіологічну складову вищої освіти українського періоду її розвитку.

Початки ціннісної переорієнтації української вищої освіти, як і мало бути, стали стадією заперечення радянсько-комуністичних цінностей у змісті вищої освіти, зокрема серед дидактичних утверджувалися принципи департизації та декомунізації. Зігравши свою роль, вони поступово зникли з педагогічних обріїв, власне, їх змінили національно зорієнтовані (фольклорні, патріотичні, потім – громадянські тощо), а також ті, що поширювали в просторі вищої освіти релігійні цінності. Однак методи й форми роботи і далі тяжіли до колишніх: домінували колективні та обов'язкові для студентів та викладачів зі складанням списків та чергуваннями викладачів і представників адміністрацій біля виходів.